

СІМ'Я ЯК ПЕРВИННИЙ ІНСТИТУТ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Тетяна Атрощенко¹

<https://orcid.org/0000-0003-4595-1662>,

Андрея Йокоб²

<https://orcid.org/0009-0008-6378-7089>

Мукачівський державний університет¹,

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II²

У статті здійснено теоретичне обґрунтування сутності сім'ї як первинного інституту виховання дитини раннього віку та визначення умов ефективного впливу на всебічний розвиток особистості в сенситивний період дитинства. Підкреслено, що період раннього дитинства вважається особливо чутливим для формування особистості дитини, оскільки саме в цей час закладаються основи довіри до навколишнього світу, виникає емоційна прив'язаність, формуються перші соціальні вміння та початки самостійності. Наголошено, що провідна роль у цьому процесі належить батькам, які задовольняють базові потреби дитини та створюють сприятливі умови для всебічного розвитку. Умовами ефективного впливу на всебічний розвиток особистості в цей період дитинства визнано: створення безпечного й емоційно комфортного середовища, педагогічний супровід та консультування батьків щодо особливостей освіти, виховання і розвитку дітей раннього віку, формування їхніх педагогічних знань і вмінь, а також забезпечення якісної партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: дитина раннього віку; сім'я; батьки; адаптація; виховання; партнерська взаємодія; співпраця; педагогічні умови.

Atroshchenko Tetiana, Yokob Andreia. The family as the primary institution for early childhood upbringing: a theoretical discourse.

The author of the article has provided a theoretical justification of the essence of the family as the primary institution for the upbringing of young children and has defined the conditions for effective influence on the comprehensive development of the personality during the sensitive period of childhood. It has been emphasized that early childhood is considered a particularly sensitive period for the formation of a child's personality, since it is at this time that the foundations of trust in the surrounding world are laid, emotional attachment arises, and the first social skills and beginnings of independence are formed. It has been established that the family plays a particularly important role in the development of young children, as it is their first and closest social environment and primary center of upbringing. It is in the family environment that a child's basic needs for love, a sense of security, emotional support, and sincere communication with adults can be met. A friendly family atmosphere contributes to the formation of initial ideas about the surrounding world, the development of speech, the emotional sphere, and the initial manifestations of social behaviour. Therefore, the importance of the family at this stage has been called decisive, since family upbringing lays the foundation for the child's further personal development. It has been emphasized that the leading role in this process belongs to parents, who satisfy the basic needs of the child and create favorable conditions for comprehensive development. It has been noted that, given the specific nature of early childhood, partnership involves coordinating the educational approaches of the family and the preschool institution, exchanging information about the individual characteristics of the child's development, supporting their emotional comfort, and stimulating cognitive activity. The conditions for effective influence on the comprehensive development of the personality during this period of childhood are recognized as: creating a safe and emotionally comfortable environment, pedagogical support and counseling for parents on the specifics of education, upbringing, and development of young children, the formation of their pedagogical knowledge and skills, as well as ensuring high-quality partnership between the family and the preschool education institution.

Key words: early childhood; family; parents; adaptation; upbringing; partnership; cooperation; pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні трансформації, прискорений ритм життя, цифровізація дитинства та зміна моделей батьківства актуалізують питання сім'ї як первинного інституту виховання дитини раннього віку. Саме родинне середовище стає першим простором соціалізації, у якому закладаються основи фізичного, емоційного, мовленнєвого та пізнавального розвитку,

формується базові цінності, норми поведінки й первинний досвід взаємодії зі світом. Водночас сучасна сім'я функціонує в умовах нестабільності, інформаційного перенасичення та трансформації традиційних виховних практик, що потребує глибшого наукового осмислення її виховного потенціалу.

Період раннього дитинства є сенситивним для становлення особистості, адже саме в цей час

формується базова довіра до світу, емоційна прив'язаність, первинні соціальні навички та основи самостійності. Якість сімейної взаємодії, стиль батьківського ставлення, рівень педагогічної культури дорослих безпосередньо впливають на гармонійність розвитку дитини. Однак у практиці виховання нерідко спостерігається фрагментарність знань про вікові особливості раннього віку, суперечливість підходів та недостатня усвідомленість відповідальності за довготривалі наслідки раннього досвіду.

Таким чином, виникає суперечність між об'єктивною провідною роллю сім'ї у розвитку дитини раннього віку та недостатнім рівнем системної підтримки батьків у реалізації виховної функції. Це зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування сутності сім'ї як первинного інституту виховання, визначення її функцій, ресурсів і педагогічних умов підвищення ефективності родинного виховання в сучасному соціокультурному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав посилення уваги науковців і практиків до проблем освіти, виховання і розвитку дітей раннього віку. Про це свідчать дослідження А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дурманенко, Л. Калуської, Н. Каньоси, К. Крутій, М. Машовець, Л. Мороз-Рекотової, О. Попович, О. Тельчарової та інших науковців. Феномен сімейного виховання схарактеризований як класиками педагогіки (Я. - А. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), так і сучасними науковцями (І. Біла, Ю. Калічак, А. Марушкевич, Т. Спіріна, М. Стельмахович, І. Трубавіна, Н. Федорова та ін.). Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемам виховання дітей та ролі сім'ї у становленні особистості, питання осмислення сім'ї як первинного інституту виховання дитини раннього віку в контексті сучасних освітніх і соціокультурних змін потребує подальшого теоретичного узагальнення.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності сім'ї як первинного інституту виховання дитини раннього віку, визначенні умов ефективного впливу на всебічний розвиток особистості в сенситивний період дитинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті сучасних освітніх трансформацій особливої уваги потребує питання забезпечення повноцінного розвитку дітей раннього віку. Саме цей віковий період визначається високою чутливістю до зовнішніх впливів і створює передумови для подальшого інтелектуального, емоційного та соціального становлення особистості. Тому звернення до проблеми освіти

й виховання дітей у перші роки життя зумовлює необхідність наукового осмислення особливостей їхнього розвитку та визначення ефективних підходів до організації освітнього середовища.

Період раннього дитинства охоплює дві стадії розвитку: немовлячий вік (від народження до одного року) та ранній вік (від одного до трьох років). Цей період вирізняється специфічними фізіологічними і психічними особливостями, серед яких провідною є надзвичайно швидкий темп розвитку. У жодному іншому віковому періоді не відбувається такої кількості якісних змін, як упродовж перших трьох років життя дитини. У цей час інтенсивно зростають показники фізичного розвитку – збільшується зріст і маса тіла, особливо протягом першого року життя. Приблизно до півтора року активно формуються основні функції кори великих півкуль головного мозку, а також розвиваються різні види внутрішнього гальмування: згасання, диференціювання, затримування, умовне та вище гальмування. Для перших років життя характерною є тісна взаємозалежність фізичного і психічного розвитку дитини, оскільки зміни у фізіологічному стані безпосередньо впливають на формування психічних процесів і навпаки (Каньоса, Бабюк & Пукас, 2021, с. 27).

Ранній вік у міжнародному освітньому та психолого-педагогічному дискурсі охоплює період життя дитини від одного до трьох років. Як зауважує В. Рагозіна, дитина у цей час розглядається як цілісна біологічна й психосоціальна істота, розвиток якої відбувається у постійній взаємодії з довкіллям та виявляється через поведінку й різні види діяльності. Відтак, розвиток дитини раннього віку визначено як процес становлення особистості на етапі 1-3 років життя, коли вона виступає активним суб'єктом пізнання дійсності, здатним демонструвати своє ставлення до природного, предметного й соціального оточення, а також до самої себе. Отже, з огляду на цілісність розвитку дитини, його доцільно розглядати в єдності фізичного, психічного та соціального компонентів. Поділяємо позицію авторки у тому, що для сучасної дитини раннього віку характерна певна нерівномірність дозрівання фізичних і психічних функцій, що зумовлює необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу з боку дорослих – батьків і вихователів – для гармонійного розвитку дитини в умовах сімейного виховання та освітнього середовища закладу дошкільної освіти (Рагозіна, с. 8).

Дитина раннього віку відчуває значну потребу у взаємодії з дорослими, що має важливе значення для її психічного та емоційного благополуччя. Така потреба починає

формуватися вже з перших місяців життя. Упродовж першого року життя спілкування з дорослим поступово набуває провідного значення та стає одним із основних видів діяльності дитини, через який вона пізнає навколишній світ і засвоює первинний соціальний досвід (Каньоса, Бабюк & Пукас, 2021, с. 27–28).

Особливої значущості у розвитку дитини раннього віку набуває сім'я як перше й найближче соціальне середовище, первинний інститут виховання. Саме в родинному колі формуються базові потреби дитини в любові, безпеці, емоційній підтримці та довірливому спілкуванні з дорослими. Атмосфера сімейного тепла сприяє становленню первинних уявлень про світ, розвиткові мовлення, емоційної сфери та соціальної поведінки дитини. Роль сім'ї в цей період є визначальною, оскільки саме родинне виховання створює фундамент подальшого особистісного розвитку.

Сім'я, на підставі визначенням І. Трубавіної, – це «соціально-педагогічний інститут та особлива соціальна система, яка є підсистемою суспільства і включає в себе інші підсистеми (членів сім'ї); це мала соціальна група, первинний контактний колектив» (Трубавіна, 2002). Авторка виокремлює такі її ознаки, як «шлюбні, міжпоколінні, кровні, встановлені зв'язки між членами сім'ї; родинні почуття, почуття безпеки, захищеності, любові, поваги; спільний побут і проживання членів сім'ї; наявність певних функцій у суспільстві (видів життєдіяльності сім'ї), прав сім'ї в суспільстві й прав членів сім'ї в родині, обов'язків членів сім'ї стосовно один одного та відповідальність перед суспільством за своїх членів» (Трубавіна, 2002, с. 15).

Згідно з позицією Т. Кравченко, сім'я виступає соціальним інститутом, тобто відносно стабільною формою організації суспільного життя, що підтримує сталість соціальних зв'язків і взаємин у межах суспільства. Її значущість визначається виконанням основних функцій, притаманних будь-якому соціальному інституту. Зокрема, сім'я створює умови для задоволення потреб та інтересів своїх членів, упорядковує їхню поведінку в системі соціальних відносин, сприяє узгодженню прагнень, дій та особистих цілей індивідів. Водночас вона виконує важливу роль соціального контролю, забезпечуючи дотримання норм і правил співжиття в суспільстві (Кравченко, 2009, с. 50).

Як слушно зауважує Т. Спіріна, сім'я, як соціальний інститут, не лише забезпечує збереження й передачу суспільних традицій, а й здатна гнучко реагувати на історичні зміни та нові соціальні умови. Вона виступає провідним середком соціалізації, що перебуває у постійній

взаємодії із суспільством і водночас створює простір для розвитку кожного свого члена. Саме в родинному колі задовольняються базові потреби у спілкуванні, підтримці, емоційній близькості, формується відчуття безпеки й захищеності. У сім'ї як первинному мікросередовищі дитини визначаються її перший соціальний статус і коло обов'язків, зароджується емоційна прив'язаність до близьких, закладаються основи світогляду, переконань і ціннісних орієнтацій. Тут формується модель соціальної поведінки, відбувається особистісне становлення та первинна соціалізація. Особлива роль сім'ї в цьому процесі зумовлена тим, що саме вона є головним носієм і транслятором культурних норм і цінностей. Погоджуємося з авторкою, що у родинному середовищі дитина вчиться розуміти, приймати й інтеріоризувати суспільно значущі правила та орієнтири, що надалі полегшує її входження до інших соціальних і референтних груп, з якими вона взаємодіє або на які орієнтується у своєму житті (Спіріна, 2012, с. 158).

Сімейне виховання Н. Федорова та співавтори розглядають як процес взаємодії батьків та інших членів родини, спрямований на досягнення певних виховних результатів у розвитку дитини. У цьому контексті виховання постає як багатовимірне явище, що поєднує соціальні, сімейні та освітні впливи й реалізується в їхній безперервній взаємодії. Тому, як вважають дослідниці, проблема сімейного виховання тісно пов'язана з процесом навчання та розвитком дитини в освітньому середовищі. Для дитини сім'я є водночас і життєвим середовищем, і першою виховною системою, у якій формуються її початкові уявлення про світ. Саме в родині дитина набуває перший життєвий досвід, спостерігає поведінку дорослих і засвоює моделі взаємодії з іншими людьми у різних життєвих ситуаціях (Федорова, 2014, с. 33).

Очевидно, що виховання дітей потребує значних духовних і моральних зусиль з боку батьків. Особистість дитини значною мірою формується через атмосферу любові, взаємної поваги та підтримки в родині. Як правило, гармонійний розвиток дітей забезпечується в тих сім'ях, де батьки виявляють турботу одне про одного та щиро піклуються про своїх дітей. Водночас становлення самостійності дитини починається тоді, коли вона навчається керуватися не лише власними бажаннями, а й усвідомлює необхідність діяти в інтересах спільного блага. Батьки, які відповідально виконують виховну функцію, роблять важливий внесок не лише у розвиток власної дитини, а й у благополуччя суспільства загалом (Федорова, 2014, с. 33).

Принципи сімейного виховання: гуманність та милосердя до дитини; долучення дитини до життєдіяльності сім'ї як рівноправного учасника; відкритість та довіра у стосунках з дитиною; оптимістичність стосунків з дитиною; послідовність вимог; надання допомоги дитині, готовність відповідати на її запитання; заборона фізичного насилля, читання чужих листів, щоденників; не говорити багато, не вимагати, не потурати. Поділяємо думку, що зазначені принципи ґрунтуються на усвідомленні безумовної цінності дитини для родини: радість від її появи та присутності не повинна визначатися тим, наскільки легко з нею взаємодіяти чи виховувати. Саме атмосфера любові, прийняття та щирої батьківської радості створює сприятливі умови для гармонійного розвитку дитини, сприяє її відкритості до спілкування, формує довіру до дорослих і полегшує процес виховання. Науковці виокремлюють такі пріоритетні для системи сімейного виховання методи: особистий приклад батьків, довіра, прояв любові, співпереживання, контроль, гумор, доручення, традиції, похвала, співпереживання тощо (Федорова, 2014, с. 34).

Беремо до уваги той факт, що сучасні соціальні умови зумовлюють появу низки труднощів у вихованні дітей раннього віку в молодих сім'ях, зокрема недостатню готовність батьків адаптуватися до змін життєвих обставин та самостійно розв'язувати проблеми виховання. Погоджуємося з О. Денисюк, що у зв'язку з підвищенням значущості сімейного виховання заклади освіти та соціальні інституції мають сприяти створенню сприятливих психолого-педагогічних і емоційно-моральних умов для розвитку дитини, підтримки її пізнавальної активності, фізичного становлення та формування навичок спілкування в сімейному середовищі, а також допомагати батькам опанувати необхідні компетентності для подолання виховних труднощів. Водночас вимоги суспільства щодо підвищення якості сімейного виховання та відповідальності батьків за розвиток дітей часто ускладнюються матеріальними проблемами сімей, що змушує батьків зосереджуватися насамперед на забезпеченні базових потреб дитини, таких як харчування та одяг. Це зумовлює необхідність педагогічної підтримки сім'ї з боку освітніх і соціальних інституцій (Денисюк).

Так, батькам дітей раннього віку часто потрібна підтримка та педагогічна допомога, а тому партнерська взаємодія із закладом дошкільної освіти набуває особливої значущості. Вона забезпечує узгодженість виховних впливів сім'ї та педагогів, сприяє кращому розумінню потреб дитини й створює умови для її

гармонійного розвитку. Спільні зусилля батьків і вихователів підвищують ефективність виховання, зміцнюють емоційний комфорт дитини та формують основу її успішної соціалізації.

Узагальнивши сутність і контент партнерської взаємодії ЗДО та сім'ї, О. Дурманенко виокремлює ряд положень щодо її активізації в організації освітньої діяльності в групах раннього віку:

1) ЗДО є надійним помічником для батьків та організатором освітньої діяльності дитини раннього віку; пропонує виховання та освіту дитини, що виражає розуміння соціальних потреб і сучасних умов;

2) свою співпрацю ЗДО з сім'єю організовує на основі ідеї освітнього партнерства;

3) партнерська взаємодія сім'ї та ЗДО спрямована на виконання низки спеціальних завдань;

4) попри рівноцінну участь у вихованні дітей, ЗДО як професійно організована установа несе відповідальність за залучення батьків до взаємодії на засадах партнерства і за результати освітньої діяльності;

5) формування батьківської культури позитивно впливає на результат взаємодії ЗДО та сім'ї;

6) напрями партнерства ЗДО з сім'єю (поінформування батьків про їхні організаційно-законодавчі можливості впливу на умови забезпечення дошкільної освіти дітей; надання доступу до всіх сфер життя закладу дошкільної освіти для участі батьків в організації освітнього процесу; надання згоди щодо участі батьків у вирішенні завдань функціонування освітнього процесу в ЗДО; сприймання батьків як партнерів у діяльності з дітьми; підтримка готовності батьків до співпраці; уможливлення права вибору і спільної ухвали з батьками рішень про справи щодо навчання і виховання дітей; сприяння динамічному розвитку дітей, вихователів і батьків у процесі їх взаємодії; утвердження тенденції щодо спільної відповідальності за співпрацю між двома її суб'єктами – батьками і педагогами (в особі адміністрації ЗДО));

7) функції партнерської взаємодії сім'ї та ЗДО (обмін інформацією про дитину; поточне поінформування про освітню діяльність; сприяння згуртуванню педагогічного, дитячого і батьківського колективів; організаційна діяльність закладу дошкільної освіти) (Дурманенко, 2022, с. 48–50).

О. Попович та В. Іванова наголошують на тому, що вибір майбутніми вихователями стратегії взаємодії з батьками дитини, урахування сімейних традицій і складу родини сприяє ефективній співпраці всіх учасників освітнього

процесу за умови її змістовності та переконливості. Побудова партнерських відносин із сім'єю на основі уважного й дбайливого ставлення до дитини, здатності до емпатії та підтримки батьків є фундаментом майбутньої співпраці. Для залучення батьків до освітнього середовища закладу дошкільної освіти з метою підвищення їхньої педагогічної компетентності автори рекомендують створювати умови для безпечного й психологічно комфортного перебування дитини, розширювати знання батьків про особливості дошкільного дитинства, удосконалюючи зміст і форми педагогічної взаємодії на засадах співробітництва.

Підготовку майбутніх вихователів до роботи із сім'ями дітей раннього віку доцільно здійснювати з урахуванням логічної послідовності понять «взаємодія – співпраця – партнерство», що забезпечує науково обґрунтований підхід до організації комунікації з родинами. Першочерговим завданням соціально-педагогічного партнерства в дошкільній освіті є, на думку дослідниць, забезпечення ефективної психолого-педагогічної підтримки сім'ї шляхом підвищення компетентності батьків у питаннях розвитку, освіти, охорони та зміцнення здоров'я дітей (Попович, Іванова, 2021, с. 98–99).

Вважаємо, що партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти і батьків дітей раннього віку полягає у спільній відповідальності за виховання та розвиток дитини, узгодженні педагогічних впливів і створенні умов для її гармонійного становлення.

Висновки. Родина є першим і найбільш значущим середовищем виховання дитини раннього віку, оскільки саме в сім'ї закладаються основи її емоційного благополуччя, ціннісних орієнтацій та соціальної поведінки. Атмосфера любові, турботи й безпеки сприяє всебічному розвитку дитини, формуванню довіри до світу й

позитивного ставлення до оточення. Батьки відіграють провідну роль у становленні особистості дитини, забезпечуючи її базові потреби, підтримуючи пізнавальну активність та створюючи умови для розвитку самостійності. До їхніх основних завдань належать організація безпечного життєвого простору, розвиток мовлення й емоційної сфери дитини, формування первинних соціальних навичок, а також підтримка інтересу до пізнання довкілля.

Вихователь закладу дошкільної освіти сприяє професійно організованому розвитку дитини раннього віку, надаючи методичну та педагогічну підтримку сім'ї. Його діяльність спрямована на створення розвивального середовища, індивідуалізацію освітнього процесу, консультування батьків щодо виховання дітей та узгодження педагогічних підходів у сім'ї й закладі дошкільної освіти.

З огляду на специфіку раннього віку, партнерська взаємодія охоплює узгодження виховних підходів сім'ї та закладу дошкільної освіти, обмін інформацією щодо індивідуальних особливостей розвитку дитини, підтримку її емоційного комфорту та стимулювання пізнавальної активності. Важливим є також педагогічний супровід батьків, спрямований на формування ефективних стратегій виховання, розвиток батьківської компетентності та створення єдиного виховного простору для дитини.

Відтак, умовами ефективного впливу на всебічний розвиток особистості в сенситивний період дитинства є створення безпечного й емоційно комфортного середовища, педагогічний супровід та консультування батьків щодо особливостей освіти, виховання і розвитку дітей раннього віку, формування їхніх педагогічних знань і вмінь, а також забезпечення якісної партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

- Денисюк О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'ями, які виховують дітей раннього віку. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1363/1/O_Denysyuk_APDYTP_1_KSP&KO_IPSP.pdf
- Дурманенко О. Л. Освітня діяльність у групах раннього віку : навч.-метод. посіб. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2022. 188 с.
- Каньоса Н. Г., Бабюк Т. Й., Пукас І. Л. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2021. 268 с.
- Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія. Київ : Фенікс, 2009. 416 с.
- Попович О., Іванова В. Підготовка майбутніх вихователів до створення умов взаємодії з батьками дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 10 (114). С. 90–101.
- Рагозіна В. В. Дитина раннього віку: особливості розвитку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709370/1/Ragozina_dytina_RB_PIV.pdf
- Спіріна Т. П. Сім'я як провідний інститут соціалізації дитини. Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 2012. № 1. С. 157–159. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1298/1/T_SPIRINA_SSSIHPV_1_KSP&KO_IPSP.pdf
- Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч. посіб. Київ : ДЦССМ, 2002. 132 с.
- Федорова Н. Ф., Соколовська Н. Б., Баранова М. А. Виховання особистості та процес її формування у сім'ї. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 4 (23). С. 32–36.

References

- Denisyuk, O. Preparation of future social educators for work with families raising young children. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1363/1/O_Denysyuk_APDYPTP_1_KSP&KO_IPSP.pdf
- Durmanenko, O. L. (2022). *Educational activity in early age groups: Educational and methodological manual*. Lutsk: FOP Mazhula Yu. M.
- Kanyosa, N. G., Babiuk, T. Y., Pukas, I. L. (2021). *Methods of upbringing and development of young children: Educational and methodological manual*. Kamianets-Podilskyi: Publisher Kovalchuk O. V.
- Kravchenko, T. V. (2009). *Socialization of school-age children in the interaction of family and school*. Kyiv: Feniks.
- Popovych, O., Ivanova, V. (2021). Preparation of future educators to create conditions for interaction with parents of young children in preschool education institutions. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 10 (114), 90–101.
- Ragozina, V. V. *Young child: Developmental features*. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709370/1/Рагозіна_дитина_ПВ_ПІВ.pdf
- Spirina, T. P. (2012). Family as the leading institution of child socialisation. In *Modern family and social institutions: Ways of partnership interaction: Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference* (pp. 157–159). Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1298/1/T_SPIRINA_SSSIHPV_1_KSP&KO_IPSP.pdf
- Trubavina, I. M. (2002). *Socio-pedagogical work with a disadvantaged family: Educational manual*. Kyiv: DCSSM.
- Fedorova, N. F., Sokolovska, N. B., Baranova, M. A. (2014). Education of personality and the process of its formation in the family. *Education and Development of Gifted Personality*, 4 (23), 32–36.

Відомості про авторів:

Атрощенко Тетяна Олександрівна
tatiyana05071976@gmail.com
Мукачівський державний університет
вул. Ужгородська 26, м. Мукачево
Закарпатська обл., 89600, Україна

Йокоб Андрея Павлівна
andreajakab99@gmail.com
Закарпатський угорський університет
імені Ференца Ракоці II
площа Кошута, 6, м. Берегове
Закарпатська обл., 90202, Україна

*Матеріал надійшов до редакції 27. 02. 2026 р.
Прийнято до друку 24. 03. 2026 р.*

Information about the authors:

Atroshchenko Tetiana Oleksandrivna
tatiyana05071976@gmail.com
Mukachevo State University
26 Uzhhorodska St., Mukachevo
Transcarpathian region 89600, Ukraine

Yokob Andreia Pavlivna
andreajakab99@gmail.com
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Kossuth Square, 6, Berehove
Transcarpathian region 90202, Ukraine

*Received at the editorial office 27. 02. 2026.
Accepted for publishing 24. 03. 2026.*